

Студ. К. В. Багдановіч
Навук. кір. дац. У. І. Куліковіч
(кафедра рэдакцыйна-выдавецкіх тэхналогій, БДТУ)

АСНОЎНЫЯ ПАТРАБАВАННІ ДА СТВАРЭННЯ СЛОЎНІКАВАГА АРТЫКУЛА Ў ПЕРАКЛАДНЫМ ЛЕКСІКАГРАФІЧНЫМ ДАВЕДНІКУ

Уводзіны. Перакладны слоўнік апісвае лексіку адной мовы пры дапамозе другой, пры гэтым не мяняючы сэнсавыя і стылістычныя характарыстыкі слоў. Карыстаючыся ім, чалавек можа разумець іншамовныя тэксты.

У Беларусі была выдадзена вялікая колькасць перакладных слоўнікаў. Вось толькі некаторыя з іх, што пабачылі свет за апошнія дзесяцігоддзе: “Беларуска-рускі слоўнік для школьнікаў” В. М. Нікалаевай і Т. М. Трухан (2017 г.); “Вялікі беларуска-рускі слоўнік” П. Д. Купрысь і Д. М. Яндальцава (2015 г.); “Беларуска-рускі тлумачальны слоўнік новых слоў і новых значэнняў слоў” В. І. Уласевіч і Н. М. Даўгулевіч (2013 г.) і іншыя. Трэба адзначыць, што з 2010 г. перакладныя слоўнікі складаюцца ў адпаведнасці з новымі правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. Лёгка заўважыць таксама тое, што большасць перакладных слоўнікаў, якія выдаюцца на тэрыторыі Беларусі, руска-беларускія або беларуска-рускія. Гэта абумоўлена тым, што ў Беларусі прыняты дзве дзяржаўныя мовы. Але на сучасны момант шпарка развіваецца перакладбеларускіх тэкстаў і на іншыя мовы, пры гэтым выкарыстоўваюць наступныя лексікаграфічныя даведнікі: “Ангельска-беларускі (беларуска-ангельскі) слоўнік” Я. Пятроўскага (1993 г.); “Білорусько-український словник” Г. П. Півторка, А. І. Скопненкі (1980 г.); “Беларуска-польскі” слоўнік, выдадзены ў Варшаўскім ўніверсітэце (2012 г.). Якасць слоўніка, зразумеласць і дакладнасць перакладу залежаць ад слоўнікавых артыкулаў, ад таго, у якой меры прадстаўлена інфармацыя аб слове ў двухмоўным слоўніку.

Задача нашага даследавання — сістэматызаваць і структураваць асноўныя патрабаванні да стварэння слоўнікавага артыкула ў перакладным даведніку. Даследаванне з’яўляецца актуальным для выдаўцоў, рэдактараў і карэктараў пры стварэнні перакладных слоўнікаў больш высокай якасці. За аснову складання рэкамендацый быў узят “Білорусько-український словник” Г. П. Півторка і А. І. Скопненкі [1].

Асноўная частка. Традыцыі беларускай лексікаграфіі прадугледжваюць наступныя патрабаванні да будовы слоўнікавага артыкула:

1) размяшчэнне рээстравых слоў у алфавітным парадку. Названы прыныцып з’яўляецца найбольш зручным для хуткага пошуку патрэбнага паняцця або рознага характару даведак пра яго. Парушэнне алфавітнага парадку слоў можа заблытаць карыстальніка. Напрыклад, нельга размясціць слова *дзеісны* перад *дзеіны*. Акрамя алфавітнага, ёсць таксама гнездавы і тэматычны прыныцыпы размяшчэння слоў, але яны рэдка выкарыстоўваюцца і не з’яўляюцца традыцыйнымі. Згодна з такімі прыныцыпамі створаны “Беларуска-расійскі слоўнік” Янкі Станкевіча і “Польска-беларускі тэматычны слоўнік для школьнікаў і студэнтаў” Лявона Баршчэўскага;

2) указанне націску. Націск павінен быць указаны, бо ў многіх людзей узнікаюць пытанні ў вымаўленні некаторых слоў, асабліва калі націск не супадае з націскам рускамоўнага эквівалента, напрыклад, *адзінаццаць*, *гліняны*, *маленькі*, калі па-руску: *одиннадцать*, *глиняный*, *маленький*;

3) дакладнасць перакладу рээстравага слова. Пры перакладзе могуць дапускацца памылкі. Іх ў сваёй працы аналізуюць В. М. Нікалаева і Т. М. Трухан[2]. Прыклады памылак: рус.*кнопка* ў зн. ‘застёжка’ замест эквівалентнага беларускага *кнопка* памылкова перадаецца сінонімамі *запанка* і *запінка*, якія маюць іншае значэнне; да рус. *буря* ў зн. ‘ветер большой разрушительной силы’ недакладным беларускім эквівалентам, а таму лішнім сярод прадстаўленых эквівалентаў выступае лексема *навальніца* ў зн. ‘непагода з маланкай, грамам, дажджом або градам і моцным ветрам’, якая перадае не існуючае ў аб’ёме слова *буря* адценне ‘гроза’; у слоўнікавым артыкуле *долька*, як правіла, падаецца толькі адно значэнне — з паметай *уменьш.* і два беларускія эквіваленты для яго перадачы — *долька* і *частачка*, а другое значэнне ‘часть плода цитрусовых растений’, якое ніякім чынам не з’яўляецца памяншальным, не адзначаецца ў слоўніках;

4) выдзяленне ў шматзначных словах кожнага значэння арабскімі лічбамі. Калі розныя значэнні беларускага слова перакладаюцца аднолькавымі іншамоўнымі адпаведнікамі, падзел на значэнні не робіцца:

ЗАШЧОЎКАЦЬ *док.* 1. закла́цати; (*языком — ще*) зацмо́кати; (*підборами і т. ін.*) заля́скати; 2. (*про птахів*) заля́цати; (*про солов’я*) затьо́хкати; 3. (*почати гикати*) загіка́ти. Эканомія месца. Калі рээстравае слова мае абсалютны, часцей ўжывальны сінонім, яно без памет і перакладу адсылаецца да яго;

5) эканомія месца (калі рээстравае слова мае абсалютны, часцей ўжывальны сінонім, яно без памет і перакладу адсылаецца да яго);

б) падача амонімаў асобнымі артыкуламі, якія пазначаюцца справа ўгары арабскімі лічбамі:

ЛЮЎЛЬКА¹ ж. (для куріння) люўлька.

ЛЮЎЛЬКА² ж. буд., вйськ.коліска, (рідше) люўлька.

ЛЮЎЛЬКА³ ж. (невелике дитяче ліжечко) коліска; (дит.)люўля;

7) змяшчэнне граматычных звестак: указанне канчаткаў роднагаадзіночнага і множнага ліку назоўнікаў і займеннікаў, утварэнне і напісанне якіх можа выклікаць пэўныя цяжкасці; указанне незакончанага і закончанага трывання дзеяслова (у адным слоўнікавым артыкуле).Зваротныя дзеясловы на *-цца* даюцца асобнымі рээстравымі словамі:

АБРЫ́НДАЦЦА *док. прост.* забрызкатися, заляпатися; забовтатися.

АБРЫСАВА́ЦЦА *док.* вималюватися, окрэслитися;

8) змяшчэнне граматычных памет. Яны паказваюць род (*м., ж.*), лік (*адзін., мн.*), склон (*род., дав., він.*) і г. д.;

9) змяшчэнне стылістычных памет, якія адлюстроўваюць сферу ўжывання слова (*разм., дыял., паэт.і інш.*), і эмацыянальную афарбоўку слова (*жарт., іран., знев.і інш.*);

10) аднатыпнае афармленне ўсіх слоўнікавых артыкулаў:

АБРЫ́С, *-су ч.* абрис.

ЗБАЖЫ́НА *зб. ж.* (хлібні злакі) збіжжя *с.*, пашня́.

ЗАШЧЭ́ПКА *ж.* заціпка.

Заклучэнне. Такім чынам, можна сцвярджаць, што слоўнікавы артыкул мае вялікае значэнне ў падрыхтоўцы такога выдання, як перакладны слоўнік. Склад слоўнікавага артыкула можа паўплываць на ўспрыманне чытачом таго ці іншага слова. Таму рэдактар павінен быць ўважлівым пры распрацоўцы слоўнікавага артыкула, асноўныя патрабаванні да якога былі ўказаны.

ЛІТАРАТУРА

1. Півторак, Г. П., Скопненко, О. І. Білорусько-український словник / Г. П. Півторак, О.І. Скопненко. — Київ: Довіра, 2006. — 722 с.

2. Нікалаева, В.М. Двухмоўная лексікаграфія: праблемы складання руска-беларускіх слоўнікаў / В.М. Нікалаева, Т. М. Трухан // Беларуская лінгвістыка. Вып. 67 / НАН Беларусі, Ін-т мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы; рэдкал.: А. А. Лукашанец (гал. рэд.) [і інш.]. — Мінск: Беларус. навука, 2011. — С. 3–14.